

ნოდარ ლომოური

**მცირე მოგონებანი ადამიანზე, რომელიც
თავისი ხალხის მომავალს მოკრძალებითი ემსახურა**

ჩვენს თაობას — XX საუკუნის 20-იან წლებში დაბადებულს — ძალზე რთული და წინააღმდეგობებით გაჯერებული ცხოვრების გადატანა მოუხდა. საბჭოთა წყობილების პირობებში ძალიან ბევრის მომსწრენი ვიყავით: უმძიმესი რეპრესიები, ჩვენს გარემოცვაში მასობრივი დაპატიმრებები, გადასახლებები, დახვრეტები, მუდმივი შიშის ქვეშ ცხოვრება... ჩვენი უფროსი თაობა, მშობელ-ნათესაები იძულებულნი იყვნენ ამ უმძიმეს ვითარებას შერიგებოდნენ და ამ თავისებურ შემრიგებლურ პოზიციებზე გვზრდიდნენ ჩვენც. მეორე მხრივ, ჩვენს თაობას ბედნიერება ჰქონდა გაზრდილიყო კულტურულ გარემოში და ურთიერთობა ჰქონოდა არაერთ შესანიშნავ პიროვნებასთან, გამოჩენილ მწერლებთან, ხელოვანებთან, სხვადასხვა დარგის მეცნიერებთან. მათ შეძლეს იმ უმძიმეს პირობებშიაც გადაერჩინათ ჩვენი ერის საუკეთესო კულტურული ტრადიციები და შეენარჩუნებინათ ეროვნული სუკისკვეთება. წარსული საუკუნის განმავლობაში საქართველოს არაერთი საყოველთაოდ ცნობილი მოღვაწე ჰყავდა და მათ საქართველოს ისტორიაში უდიდესი როლი შეასრულეს, მაგრამ მათ გვერდით იყვნენ შედარებით ნაკლებად ცნობილი ადამიანებიც, რომელნიც სამშობლოს ინტერესებს ჩუმად, ყოველგვარი ხმაურის გარეშე ემსახურებოდნენ და თავიანთ მოკრძალებულ, მაგრამ უაღრესად ღირებულ ღვაწლს ეწეოდნენ ერის გადარჩენისათვის.

ამგვარ ადამიანთა რიცხვს ეკუთვნოდა **ქეთევან მდივანი**, დედაჩემის უახლოესი მეგობართაგანი, განათლებით ფსიქოლოგი. მას ჰყავდა ჩემი ტოლი ვაჟი — ოთარი, რომელსაც დაბადებითვე თვალების რაღაც მძიმე და უკურნებელი სენი სჭირდა.

ოთარი მხედველობის ორგანული დაავადების გამო ვერ ეწეოდა აქტიურ „ბიჭურ“ ცხოვრებას, მაგრამ მეტად სასიამოვნო, კეთილი და კონტაქტური პიროვნება იყო, ამიტომ საკმაოდ კარგი მეგობრები ჰყავდა. ქეთოკი ყველაფერს აკეთებდა, რათა მათ ბინაზე (მთაწმინდის უბანში ყიფია-

ნის ქუჩაზე) ოთარის მეგობრები ხშირად შეკრებილიყვნენ, და ამ გზით მომხდარიყო ერთგვარი კომპენსაცია მისი დაქვეითებული აქტივობისა. აქ 40-იან წლებში დავიწყეთ შეკრება ოთარის მეგობრებმა; უმეტესობა მისი თანაკლასელები იყვნენ მე-14 სკოლიდან, მაგრამ მათ შევეუერთდით სხვებიც, ბიჭებს გოგოებიც დაემატნენ და რაოდენობა ამ ჯგუფში გაერთიანებულთა სულ უფრო იზრდებოდა. უნდა ითქვას, რომ ეს იყო თბილისის ინტელიგენტური ოჯახისშვილების ჯგუფი და მასში გაერთიანებულნი უკვე ოჯახებში ვიყავით გარკვეულ დონემდე განათლებამიღებულნი და ეროვნულ პოზიციებზე გაზრდილნი. ქეთომ თავიდანვე ისე წაიყვანა საქმე, რომ ეს არ ყოფილა გასართობი, დროსატარები შეკრებები, არამედ აქ არსებითად ხდებოდა ჩვენი ინტელექტისა და ეროვნული თვითშეგნების ამაღლება და გაძლიერება; ჩვენ ვკითხულობდით მხატვრულ ლიტერატურას, ვეცნობოდით საქართველოს ისტორიას (რომელსაც სკოლაში მაშინ არ გვასწავლიდნენ), ვწერდით რეფერატებს, ვმსჯელობდით, ვმართავდით დისკუსიებს. ჩვენი „შემოქმედებითი წრის“ იდეური საფუძველი იმთავითვე უადრესად პატრიოტული და მკვეთრად ანტიკომუნისტური იყო. ეს კარგა ხნის წინ ხაზგასმით აღნიშნა გაზეთ „თბილისში“ გამოქვეყნებულ მოგონებებში ჩვენი შეკრებების მონაწილემ, შემდეგში ცნობილმა გერმანისტმა, უნივერსიტეტის პროფესორმა ნოდარ კაკაბაძემ.

შემიძლია სრულიად გარკვევით ვთქვა, რომ ეს იყო თბილისში ერთ-ერთი პირველი დისიდენტური ჯგუფი. მართალია, მას არ ჰქონდა რაიმე მყარი ორგანიზებული სახე, ჩამოყალიბებული პროგრამა ან კონკრეტული, პოლიტიკური მიზნები, წვერთა რაოდენობაც აქ შედარებით მცირე იყო, მაგრამ თავისი შინაარსით, იდეოლოგიით ეს იყო სწორედ ის, რასაც შემდგომ „დისიდენტობა“ შეარქვეს. სამართლიანად აღნიშნავს ნოდარ კაკაბაძე, რომ ასეთი შეკრებების ორგანიზება და მათთვის ზემოხსენებული ხასიათის მიცემა იმდენად საშინელ დანაშაულად ითვლებოდა, რომ ძნელია იმის თქმა, რა სასჯელი გველოდა ყველას, ჩვენს მშობლებს და, პირველ რიგში, ქეთო მდივანს, ეს ყველაფერი რომ გამჟღავნებულიყო. საერთოდ ეს შეკრებები ძალზე ნაყოფიერი იყო ჩვენი ახალგაზრდობის საერთო განათლების ამაღლებისთვის. მე პირადად ბევრი რამ შევიძინე აქ და საერთოდ, ჩვენ, ყველანი აქ ვეზიარეთ ისეთ მნიშვნელოვან სიმდიდრეს, როგორიც იყო მაგალითად ივ. ჯავახიშვილის ნაშრომები, რეპრესირებულ მწერალთა ნაწარმოებები...

მინდა განსაკუთრებით აღვნიშნო, რომ სწორედ აქ გახდა ჩვენთვის ცნობილი ახალგაზრდა პოეტის **ლადო ასათიანის** შემოქმედება.

გარკვეულ დროს ჩვენს ჯგუფს შემოუერთდა ჩვენზე ორიოდ წლით უფროსი, შემდეგში აღიარებული პოეტი, მიხეილ ქვლივიძე. ერთ საღამოს მოვიდა მიშა და გამოგვიცხადა, რომ გაგვაცნობდა „ერთ დიდებულ პოეტს“, რომლის შესახებაც ჩვენ არაფერი ვიცოდით; ამოიღო საქაღალდე-

დან რვეულის ფურცელი და წაგვიკითხა:

„რა ქართველი ხარ და რა ჭაბუკი,
თუ მამულს თავი არ ანაცვალე,
ეს აწვალებდა ცოტნე დადიანს,
მეც ქართველი ვარ და ეს მაწვალებს“.

გავინაბეთ, თითქოს გარშემოც ყველაფერი ჩაჩუმდა, ყველა და ყველაფერი სმენად იქცა... შემდეგ გაისმა ალტაცებული შემახილები, ვიღაცამ ტაში შემოკრა... „ვინაა, ვინ დაწერა?! ლადო ასათიანმა!“ და პირველად გახში-
ანდა ჩემთვის და ჩვენთვის ყველასთვის ეს სახელი. მიშამ კი გააგრძელა:
„აი, კიდევ ერთი: მას „სალაღობო“ ჰქვია“ და მერე რაც მოვისმინეთ, ეს იყო
რადაც მოულოდნელი საოცრება. მე თითქმის სიტყვა-სიტყვით მახსოვს იქ
დამსწრეთა ალტაცებული შემახილები. თან უნდა გვესმოდეს, რომ ეს არ
იყო შემთხვევითი, გაუცნობიერებული ახალგაზრდობა — ყველანი ნაკითხი,
პოეზიას, როგორც ქართულს, ისე უცხოურს, ნაზიარებნი იყვნენ...

ასე დაიწყო ჩემი ნაცნობობა ლადოსთან, მის სიტყვასთან, მის ლექსთან
და, რაც მთავარია, მის შინაგან სამყაროსთან. შეიძლება ვინმემ იკითხოს,
რატომ მოხდა ასე, ლადო ასათიანის ლექსები ხომ 1938 წლიდან ქვეყნდებო-
და. დიახ, ქვეყნდებოდა, მაგრამ კანტი-კუნტად, იშვიათად, და ეს ლექსე-
ბი ლადოს ახლობელთა წრემ (მაგალითად ნიკა აგიაშვილმა, ლადო აგა-
იანმა, მიხეილ კეკელიძემ...) იცოდა, მაგრამ იმდროინდელი ოფიციალური
(პარტიული) კრიტიკა მტრულად შეხვდა, რადგან არ იყო ამ პოეზიაში
პარტიის და მის ლიდერთა ხოტბა და საერთოდ ხსენება... და მაინც თან-
დათანობით ამ ახალმა პოეტურმა მუხტმა გაიკვლია გზა საზოგადოებაში,
პირველ რიგში სწორედ ახალგაზრდობაში და ამაში გარკვეული წვლილი
„ყოფიანის ქუჩის“ წრემაც შეასრულა. ჩვენ იმავე საღამოს გადავიწერეთ
ორივე ლექსი და მეორე დღეს მე-18 სკოლის (ახლანდელი 51-ე სკოლა
ფილარმონიასთან) IX კლასის უმეტესობას, პირველ რიგში კი ჩემს უახ-
ლოეს მეგობრებს, ორივე ლექსი უკვე ჰქონდათ და აქედან მეზობელ სკო-
ლებში და მთელ ვერაზეც გახშიანდა ლადო ასათიანის სახელი.

კიდევ ერთი საინტერესო ფაქტი. ჩვენი მეგობარ-ამხანაგების ჯგუფი
ვერის (მაშინ კიროვის სახელობის) პარკში ვიყავით შეკრებილნი — აქ
ხშირად ვიკრიბებოდით თანაკლასელები, უბნელები... და აი, ერთ დღეს
შემოგვიერთდა ბადრი კობახიძე (გამოჩენილი მსახიობის პიერ კობახ-
იძის ვაჟი, ჩემი თანაკლასელი, შემდეგ თვითონაც ცნობილი მსახიობი)
და გვითხრა: „ლადო ასათიანის კიდევ ერთი ლექსი აღმოვაჩინე“, რომე-
ლიდაც ჟურნალის ერთი დაკეცილი გვერდი ამოიღო ჯიბიდან, გაშალა
და მსახიობისთვის დამახასიათებელი მანერების გამოყენებით წაიკითხა
„კრწანისის ყაყაჩოები“. „40 წელს ყოფილა გამოქვეყნებული, ჩვენ კი აქა-
მდე არ ვიცოდითო“, — თქვა ბადრიმ. ეს ჩვენი შეკრება 1942 წლის ბოლოს
თუ 1943 წლის დასაწყისში უნდა ყოფილიყო. აქ ვიღაცამ თქვა: „ბიჭებო,

მოდით წავიდეთ კრწანისში, არაგველებს საფლავებზე“. ყველა ხალისით დაეთანხმა, მაგრამ მერე ვიღაცამ იკითხა: „კი მაგრამ, ვიცით კი, სადაა მათი საფლავები?“ აქ მე გამოვიჩინე თავი: „საფლავები არ ვიცით, მაგრამ სად იყო კრწანისის ბრძოლა და სად დაიღუპა სამასი არაგველი, მე ვიცე“. საქმე ისაა, რომ ცოტა ხნით ადრე ჩემი მამიდა, ისტორიკოსი თამარ ლომოური ერთ-ერთი თავისი სამეცნიერო პუბლიკაციის გამო დაინტერესდა კრწანისის ბრძოლის ზუსტი ადგილის დადგენით და ნიკო ბერძენიშვილთან ერთად, იოსებ გრიშაშვილის მეგზურობით — ის ხომ იმ უბნელი იყო — კრწანისში წავიდა და მეც წამიყვანა. სწორედ ამიტომ შემეძლო თამარ მერვენიზა ბრძოლის ადგილი. აბანოთუბანამდე ტრამპით წავედით, მერე კი — ფეხით. არსებითად აბანოთუბანთან თავდებოდა მაშინ თბილისი, მარჯვენა აღმართულ ბორცვებზე ჩანდა ძველებური აივნის სახლები, ხოლო ქვემოთ მტკვრის სანაპიროზე მიდიოდა სამანქანო გზა და იშლებოდა თავისებური ჭალა და მინდორი. ერთ ადგილას (ეს ადგილი გრიშაშვილმა გვიჩვენა) ბალახებსა და ბუჩქნარში ძლივს ჩანდა გალავნის კედლის ნაშთები. აქ იყო სწორედ ოდესღაც თბილისის აღმოსავლეთი კარიბჭე, აქ მოხდა საბედისწერო კრწანისის ბრძოლა; გავეჩრდით ერთი ხის ძირას, დაახლოებით იმ ადგილას, სადაც მოგვიანებით „სამასი არაგველის“ მონუმენტი დაიდგა. ვიგრძენი და სხვებსაც შევატყვე — საოცარი ღელვა, როგორიც არ მიგრძენია პირველად აქ მოსვლისას. „აბა, ბადრი, კიდევ ერთხელ წაიკითხე!“ ითხოვა ვიღაცამ და მოხდა კვლავ საოცარი ამბავი: დაიწყო ბადრიმ უფრო ამაღლებული პათოსით, ვიდრე პარკში — „ჰეი, თქვენ, არაგველებო, გაუძამდარნო ომითა...“ და ყოველგვარი წინასწარი შეთანხმების გარეშე, ყველამ გავიმეორეთ... ასე ჩავათავეთ ლექსი ბოლომდე — ბადრი ამბობდა სტრიქონს, ჩვენ ვიმეორებდით, ხმადაბლა, როგორც ლოცვის დროს... და ყველაფერი კიდევ უფრო მოულოდნელად დაგვირგვინდა: როცა გაჟღერდა ბოლო სტრიქონი: „თქვენს საფლავებთან მოსვლა და მუხლის მოდრეკა მომინდა“, ჩვენ ყველამ დავიჩოქეთ და მუხლმოდრეკილნი ვიდექით რამდენიმე წუთს.

ეს არ იყო წინასწარ დადგმული სპექტაკლი; არა, ეს ყველაფერი ხდებოდა იმპულსურად, თითქოს ჩვენს გონებასა და გულში რაღაც ფეთქდებოდა და ასეთი ქმედებებისკენ გვებიძებდა; ეს აფეთქება, ეს ბიძგი მოდიოდა ლაღო ასათიანისგან, მისი ლექსებისგან. ჩვენ იმდენი შესანიშნავი პოეტი გვყავდა და გვყავს, რომ თითქოს ლაღო ასათიანის შემოქმედებას არ უნდა გავეოცებინეთ, მაგრამ იმ დროს, იმდროინდელი იდეოლოგიური ზეწოლის პირობებში, ლაღოს პოეზია იმეგარი იდუმალი ძალით გაჯერებული აღმოჩნდა, რომელიც საგანგებოდ განგვაწყობდა სამშობლოს სიყვარულის და სამსახურისთვის.

დღეს, როდესაც ვიხსენებ ამ შორეულ წარსულს, ვფიქრობ — ამჟამად რა კარგი იქნებოდა ასეთი წრეებისა და შეკრებების ორგანიზება.